

ULOGA TEOLOŠKOG FAKULTETA U SUVREMENOM SVIJETU

Inauguralni govor Dekana na početku šk. godine 1972/73.

Dr Vjekoslav BAJŠIĆ

U nedavnom dopisu Sv. kongregacije za katolički odgoj kojim se odgovara na izvještaj o nastavi filozofije na ovom Fakultetu upotrebljava dokumenat slijedeće riječi: »...izražavam naše najbolje želje za stalan razvitak spomenutog Teološkog fakulteta, važnost i odgovornost kojega doista je izvanredna u današnjim prilikama...«

Mislim da ne bi bile potrebne tek riječi Sv. kongregacije da se uvidi važnost ove naše ustanove za Crkvu na ovom prostoru i u ovo vrijeme, ali će nam te riječi biti posebno drage, jer dobro formuliraju i izražavaju ono što će svatko tko živi u dodiru s ovom Crkvom i ovim društvom makar nejasno, ali ne manje urgentno, osjećati.

Naša zemlja prolazi sa stanovitim razumljivim zakašnjenjem kroz duboke promjene dvostruke industrijske revolucije, a kako geografski obuhvaća rubove nekadašnjih velikih kolonijalnih carstava Zapada i Istoka — Zapada koji je, otvoren prema svjetskim morima, započeo i dijelom proveo tu revoluciju, i Istoka koji je, ostajući zatvoren, zaostao na pradavnim oblicima privređivanja i društvenih odnosa te se tek u novije vrijeme s mukom trudi da nadoknađi zaostatak — to predstavlja polje velikih duhovnih napetosti koje se jedva gdje drugdje mogu susresti u tako zamršenu obliku. Posjedujemo modernu urbanu sredinu koja u svojim bitnim crtama jedva zaostaje za oblicima velikih zapadnih konglomerata, dok s druge strane još uvijek, iako u brzom rastvaranju, postoje vrlo tradicionalne seoske sredine s društvenim i duhovnim rasponom prema gradu i gradskom mentalitetu od možda nekoliko stoljeća. Te napetosti, nadalje, množe se izvanrednom pokretljivošću pojedinaca i skupina. Dosta je tom prilikom spomenuti našu nutarnju i vanjsku migraciju. Tako u priobalnom području, o čemu se možemo lako osvjedočiti, čitava naselja napuštaju svoj tradicionalni smještaj i prelaze iz pozadine i otoka u turistička i industrijska središta, gdje se život nužno odvija po sasvim drugim pravilima i zahtjevima nego u nekadašnjoj sredini. U Istri npr. neki gradići gotovo stoje na prodaju, jer je stanovništvo pošlo u druge centre kako to diktiraju zahtjevi modernog privređivanja. Vanjska migracija, boravak u stranom svijetu,

unosí nov mentalitet, nove navike i ponašanja i u najzabítnije, tradícionálno najkompaktnije sredine. Značilo bi biti slijep kad te duboke promjene unutar samo jedne generacije ne bismo ocjenjivali kao nešto izvanredno važno ili kad bismo mislili da je riječ samo o nekom prolaznom uznemirivanju, gdje je dosta sačekati da se oluja stiža i da nepriklíka prođe. Sav se taj moderni preobražaj može usporediti s prodorom davnih osvajača koji su dolazili s nadmoćnom tehnologijom, novom organizacijom društva, novom kulturom i religijom i za daljnja stoljeća stubokom mijenjali dotadašnji način života. Mislim da ne pretjerujem ako još jednom ovu industrijsku revoluciju usporedim s onim što se po računu prethistoričara dogodilo tamo negdje prije jedanaest ili deset tisuća godina kad je čovjek lovačke kulture pronašao poljodjelstvo, prestao biti nomad, počeo se društveno raslojavati i osnovao nešto što danas nazivamo državom sa svim onim što ona sadrži i uvjetuje. Sve kasnije promjene bile su nekako samo varijacija na tu temu.

Dakako da se te toliko duboke promjene, usprkos svojoj začuđujućoj i iznenađujućoj brzini, koje smo svi svjedoci, događaju tijekom tako dugih razdoblja da ih jedan čovječji život ne može obuhvatiti u čitavom rasponu. Problemi koji su potkraj 18. stoljeća već bili prisutni u nekim krajevima Engleske pojavít će se u nekom našem selu možda tek tijekom slijedećih decenija. Posljednja utočišta kamenog doba otkrivaju se tek danas. Razumljivo je stoga da usprkos brzini promjena često potcjenjujemo njihovu dubinu i domašaj. Čovjek se nalazi u položaju proljetnoga miša koji u svom životu od nekoliko mjeseci ne može ni naslutiti da će jednom doći zima, jer ciklus godišnjih doba toliko nadmašuje kratkoću njegove egzistencije da bi trebalo posebne oštroumnosti kako bi se još tijekom ljeta došlo do tako zamašnog i iznenađujućeg zaključka. Zato se čovjek pojedinac ne može osloniti samo na vlastito kratkotrajno iskustvo — premda mu i ono često mnogo govori — i zanemariti promjene u toku a da se ne nađe u ulozi spomenutog miša. Valja zato čitati znakove vremena, osjetiti kuda to smjera, što je u tom dugotrajna nužnost, a što kratkotrajan i prolazan fenomen. Istina je da nam današnje tehničko razdoblje donosi mnogo briga te stavlja ljudsku narav, koja mu nije prilagođena, u sve veće teškoće, no uzaludno bi bilo misliti da se one mogu riješiti povratkom starim vremenima i običajima agrikulture, iako je sigurna istina da mnogih teškoća u vremenima agrikulture nije bilo.

Kako se Crkva sastoji od ljudi koji pripadaju tom istom razdoblju koje zahvaćaju tolike promjene, uzaludno bi bilo misliti da se kriza u Crkvi može riješiti tako da se zadrže oblici nutarnjih odnosa kršćana i njihova života koji su sigurno bili funkcionalni kada tih promjena nije bilo. To su sve poznate stvari i mučno ih je ponavljati, no jednako je mučno gledati kako su to uzaludna proročanstva koja je teško slušati, jer zahtijevaju vrlo zamašne odluke. Velika poplava koja je snašla Nizozemsku 1953. godine mogla se, kažu, predvidjeti. Znalo se da će plima u veljači biti izvanredno visoka, znalo se da se približava vrlo jaka oluja sa sjeverozapadnim vjetrovima, znalo se da nasipi nisu dosta visoki, a ipak nije nitko alarmirao javnost, jer bi takav alarm značio preveliku uzbunu i prevelik organizacioni teret. Mislilo se da će možda ipak i ovaj put sve dobro proći. Tako je bilo tisuće žrtava.

Fakultet ima u tom neobičnom razdoblju za Crkvu i ljude na ovom neobičnom teritoriju, dakako, i neobično težak zadatak. On ima oblikovati kler za težak i nov posao na terenu, kako se to danas kaže. To obrazovanje ne može biti jednostavna predaja nekog zatvorenog sadržaja iz nekih ranijih vremena, upravo zato što se vremena, kako rekosmo, izvanredno i neobično brzo mijenjaju. Neki je sadržaj uvijek formuliran u nekom jeziku, tj. u nekim pojmovima, slikama koje su u doživljajnoj cjelini prijašnjih vremena imale svoj manje ili više pun i razumljiv smisao. Ako se život i doživljajni horizont današnjeg čovjeka promijenio, onda nije više samo po sebi jasno hoće li današnji čovjek moći u istoj mjeri i s istim rezultatom razumjeti ono što je bilo razumljivo vremenu kad se drukčije živjelo i doživljavalo. Današnji student teologije morao bi, dakle, ono što dobiva primiti na živ način, tj. tako da to ne bude nešto naučeno napamet — iako će štošta morati učiti napamet — nego da postane dio njegova života, njegovo vlastito iskustvo koje će na jeziku i u pojmovima i slikama kojima raspolaze današnji čovjek — pretpostavimo da ga poznaje — moći prenijeti upravo na njemu razumljiv i zanimljiv način, tj. na način koji će njemu rješavati životna pitanja. Uzalud je mornarskim jezikom opisivati plovidbene pustolovine čovjeku kojemu je već pradjed ostavio more i preselio se u brda.

Mislim da sva današnja kriza klera, autoriteta i vjere, što se kaže, nije u Crkvi od tako presudne važnosti koliko sve veća izolacija crkvenih ljudi od današnjeg društva. Kršćani postaju današnjem svijetu sve nerazumljiviji, jer i oni taj svijet sve manje razumiju. Čini se kao da se silom prilika sve više potiskuju na neki sporedni kolosijek gdje sve više dolaze u napast da se sami zatvore u svoje skupine i bave samo nekim svojim problemima. Taj proces sve većeg otuđivanja i sve veće nerazumljivosti vrlo brzo napreduje, tako da se ponekad čini kao da se zaostatak uopće više neće uspjeti nadoknaditi. Zato crkveni dokumenti nalažu da se na Fakultetu obrati pažnja predmetima koji bi olakšali razumijevanje i kontakt s današnjim ljudima i njihovim svijetom kao što su psihologija, sociologija, pitanja aktualne moderne filozofije, dodir sa znanstvenim problemima itd. No prije svega naglašuje se, u smislu živog posjedovanja znanstvenog sadržaja, samostalan rad pri asimilaciji materije i istraživanju. Današnji teolog koji prima diplomu Fakulteta ne bi smio samo dokazati da je zavladao materijalom neke knjige ili nekog predavanja, nego bi morao steći vještinu da sam stiče potrebno znanje za se i za okolinu koja mu je povjerena. Sva čitanja, koliko god nužna ili korisna za obrazovanje i neophodan posjed doktrine u budućeg svećenika, neće biti dostatna ako se ne uspije usvojiti vještina prikupljanja potrebnih informacija, ako se ne izrade rješenja i formulacije takvog znanja u jeziku koji je razumljiv čovjeku s kojim se živi.

No Fakultet ima osim odgoja za pastvu još jednu vrlo važnu zadaću, tj. zadaću istraživanja. Ako na nekom teritoriju počinje neka kultura biljaka iznenada kržljati i izumirati, onda se danas tamo šalju stručnjaci da prouče uzroke nevolji. Pri tom se ne štede sredstva ni ljudi da bi se doznalo što je zapravo na stvari, tako da bi se mogla naći i primijeniti sredstva protuobrane. Današnja kriza Crkve ima svoje uzroke koji su dostupni znanstvenom istraživanju. Fakultet je kao znanstvena ustanova sigurno pozvan da povede i provodi takva istraživanja i da,

po mogućnosti, nakon spoznaje uzroka pronade lijekove ili ukaže smjernice koje bi omogućile pronalaženje takvih lijekova. I u tom se smislu danas sa strane centralnih crkvenih vlasti promoviraju inicijative, ustanovljuju se instituti, nalažu specijalizacije čitavih univerziteta ili fakulteta. Očito je da je zadatak pretežak ne samo za pojedinca nego i za jednu ustanovu te se u većim narodima čitave skupine teoloških učilišta organizirano i planski usmjeruju na znanstveni rad koji se može možda samo takvom ekipom fakulteta uspješno obaviti.

Dakako da svako istraživanje dovodi čovjeka na nesiguran teren, jer ga inače ne bi ni trebalo, te se nužno događa da se ponekad iznosi i piše i ono što se ušima koje su se privikle samo na već davno poznate šlagere čini novošću i nečim neobičnim, dapače skandalom. Ne želim ulaziti u to što sve u takvom istraživanju i u tom smislu može dati dobre ili manje dobre rezultate; znam samo da je veliko zlo biti nepripravan i zatečen.

Teologija je znanost — to sam već prošle godine istom prilikom pokušao naglasiti — i kao znanost ona je nešto što je pristupačno općeljudskom razumu i njegovim obrazloženjima. Svaka teološka tvrdnja vrijedi samo toliko koliko razlozi na kojima se temelji, bili oni nadnaravna ili naravna podrijetla. Zato se svaka teološka tvrdnja *kao* teološka može diskutirati i dovoditi u pitanje. Ona će se već opravdati ako se temelji na istini i ispravnu shvaćanju, a opovrći ako je lanac dokaza neispravan ili ako se polazi od krivih ili krivo shvaćenih pretpostavki.

No teologija nije nikada bila posve odijeljena od drugih znanosti pa se one — pogotovo filozofija — predaju na ovom Fakultetu. Teologija ima metatendenciju, kao svaka disciplina ili ljudska djelatnost koja nosi karakter izražavanja istine, da bude uvrštena i složena u jednu cjelinu s enciklopedijom svega ljudskoga. Danas je to uvrštavanje, nakon razbijanja srednjovjekovne enciklopedije u kasnom srednjem vijeku, vrlo otežano, ne samo stoga što se profane znanosti u svojoj metodičkoj rasutosti vrlo teško mogu spojiti u jednu organsku cjelinu — pitanje je također tko bi to bio kadar učiniti — nego što preobilje materijala izvanredno otežava takav pothvat. Zato i teologija u svom dijalogu s današnjim znanostima i ljudskim problemima nužno poprira vrlo razrađen i zamršen oblik i jezik (govori se o teologiji politike, ekonomike, društva, rada, igre, itd. itd.). No zamršeni predmeti i suptilan jezik nisu svakomu lako pristupačni. Dok se npr. temeljne crte klasične atomske fizike mogu razložiti i srednjoškolcu, koji će ih bez vrlo velikih teškoća razumjeti, moderne teorije prostora ili mikrofizike toliko su malo predočive i u svojim izražajima zamršene da ih rijetki s nekom kompetencijom mogu razumjeti i iznositi. Različiti jezici, načini prikazivanja, modeli, pretpostavke, zamršena logika stvaraju tolike teškoće za razumijevanje da je potreban dug studij i velik intelektualni napor, intelektualna disciplina, da se ne brkaju pojmovi s emotivnim slikama, egzaktni način izražavanja sa svakodnevnom retorikom. Inače je svaki govor o tim sadržajima manjkav, neispravan ili beznačajan. Današnjoj su teologiji povjereni izvanredno teški zadaci sinteze i formulacija vjerskih istina u odnosu prema današnjem čovjeku, njegovu znanju o sebi i svijetu. Ne može se doista očekivati da bi se taj zadatak mogao lako riješiti na svima vrlo razumljiv i u biti već poznat način. Usudio bih se tvrditi da se teologija nalazi pred nekim problemima koji nisu manji nego što je u fizici bio paradoks Michelsonova pokusa koji je

u stanovitoj mjeri uz velika protivljenja klasičnih fizičara riješila Einsteinova teorija. Prije dvjesto godina nije bilo aparata — osim možda nekih zamršenih satova — koje ne bi svaki nestručnjak nakon kratkotrajna prikaza razumio u njihovoj funkciji. Danas je uzalud zahtijevati da običan čovjek unutar jednog prijepodneva detaljno shvati funkcioniranje televizora, a da o zamršenijim aparatima i ne govorimo. Nije također moguće da se u jedan dan shvati infinitezimalni račun ako prije nije bilo neke temeljitije matematičke pripreme. Zato se nikako ne vidi kako bi teologija morala uvijek biti nešto vrlo jednostavno što se može shvatiti bez neke pripreme i temeljita studija. Dakako da to vrijedi i za ostale discipline. Sjetimo se, uostalom, da Kant u svoja temeljna pitanja metafizike ubraja i pitanje što je zapravo čovjek. Čovjek je sam najzamršenija stvarnost, jer nekako obuhvaća i u sebi nosi sve. Zato se ni ovdje ne vidi da bi ljudski problemi morali biti isključivo takvi da se mogu tako, od ruke, riješiti bez trajnog razmišljanja i dubljeg zalaganja u samu stvar. Ne postoje naočari pomoću kojih bi vozač mogao gledati kroz maglu; valja strpljivo voziti. Tko misli da se može dispinzirati od trajnog razmišljanja, vrlo će lako i brzo izgubiti put ispod nogu.

Kao što je na fronti pod vatrom pogubno za vojnika ako slijedi svoje urođene instinkte bježanja, jer će ga upravo tada pogoditi tane, te se mora pokriti diktatu razuma i priljubiti uz tlo tražeći zaklon, tako je i u današnjoj teškoj crkvenoj situaciji pogubno paničariti i oslanjati se samo na neki instinkt. Ako bi taj instinkt funkcionirao, ne bi bio potreban Fakultet, ili bi njegova prva zadaća bila buditi ili prenositi takve instinkte na mlađe generacije.

Sve to, dakle, govori da se ne može zaobići solidan i temeljit studij hoće li se u ovo problemima zasijano vrijeme doći do nekih značajnijih rezultata »na terenu« koji bi i na ljudski vidljiv način obećavali kakvu nadu u budućnost. Ni manipulacije iza kulisa crkvene politike ne mogu nadoknaditi tu nužnost, jer ni ljudi od vlasti, koji mogu reći svome služu da ide, da dođe ili da ponese to ili ovo, ne mogu u biti ništa ako toga sluge nema, ako sluga ne razumije zapovijed ili ako je toliko nevjest da je ne zna izvršiti.

U vezi s onim što sam rekao o sve većoj izolaciji Crkve u odnosu prema svijetu, prema današnjem čovjeku, stoji sve veći manjak vjerske informacije u samoj Crkvi, koji je uzrok mnogim nesnalaženjima, nepostojima i nedaćama od kojih sve više trpimo. Taj se manjak, očito ne može nadoknaditi ni najvećim ni najboljim retorskim hrabrenjem vjernika — ili nečim što bi se moglo tako nazvati — da budu postojani, vjerni, hrabri, poslušni ili ustrajni u današnjim teškoćama. Čovjek mora imati nekih motiva da bi poduzeo neke akcije ili prigrlio neka ponašanja. Ako mu se ti motivi ne pružaju, nego mu se samo stavljaju zahtjevi apelirajući na njegovu dužnost vjerovanja — pri tom se ta vjera samo pretpostavlja — ne može se vidjeti odakle bi uzeo upravo one temeljne motive da najprije povjeruje. Ne može se održati neki intenzivniji kršćanski život, koji bi danas bio toliko potreban kao svjedočenje onima koji ga nemaju i bodrenje onima koji ga imaju premalo, ako o kršćanstvu i njegovim dubljim sadržajima postoje tek vrlo blijede predodžbe, s kojima se često miješaju — s njima se zapravo i često operira — i motivi koji u biti nemaju neke izravne veze s kršćanstvom.

Zna se da je Koncil nastojao vjernicima učiniti što pristupačnijom riječ Božju upravo zato što, očito, u dosadašnjim oblicima ona nije bila dovoljno prisutna. Odatle i reforma teologije koja bi sva trebala biti više biblijska. Danas se to na ovom Fakultetu sve više provodi. No valjalo bi da oni koji ovdje studiraju kasnije s tim prodru i u Božji narod. Da nauče stvar ne samo za sebe nego da je nauče davati drugima te da i njih nauče da je daju drugima. To je biblijsko usmjerenje, koje je donekle smanjilo važnost spekulativne, »racionalne« teologije, možda urodilo posljedicom da se uz neke druge uzroke počeo tu i tamo zanemarivati studij filozofije, koji je posvuda bio prisutan kao filozofska propedeutika i zahtijevao se kao preduvjet za mogući studij spekulativne teologije. Nedavno smo međutim dobili instrukciju Sv. kongregacije o nastavi filozofije u kojoj se naglašuje važnost tih predmeta ne samo kao neophodne pomoći za studij teologije, nego se ponovno upozoruje na njihovu potrebu kao sredstva jedne sustavne orijentacije u današnjoj intelektualnoj sredini, među raznim misionim strujanjima, u sintezi s modernom znanostu, u dijalogu s filozofskim sistemima i naucima teoretskog i praktičnog značenja. Filozofija vrši također temeljnu i što se tiče prakse vrlo tešku zadaću da nauči čovjeka intelektualnoj disciplini kako bi umio razlikovati pojam od njegovog verbalnog izražaja i emotivnog privjeska. Čini se kao da većina svećeničkih kandidata živ sadržaj svoje religije dobiva ipak iz mnogobrojnih sjemenišnih egzorti, koje se drže uglavnom u retorskom obliku. Kako im s druge strane često ne uspijeva doseći misaone discipline kojom bi suvereno vladali, ostaju vezani uz emotivnu logiku i nesposobni da samostalno misle. Misliti znači uvijek samostalno misliti, misliti kao subjekt, misliti glavom, a ne nadbubrežnim žlijezdama. Ratio je uz caritas najuniverzalniji princip okupljanja, i nemoguće je jedinstvo Crkve ili kršćana u praksi ako se ta dva principa zanemare. Pogotovo je danas u ovoj općepriznatoj zbrci nezaobilazna disciplina u mišljenju, razmišljanje uopće, tj. da budemo spremni priznati da su dva i dva četiri i onda kad nam se to ne sviđa ili nije u našu korist. Upravo se tu osjeća koliko bi bile potrebne praktične vježbe, i da stare skolastičke dispute nisu bile šaljivo i beskorisno traćenje vremena. No još uvijek nam na Fakultetu nedostaju kadrovi. Uza sve napore ostat će po svoj prilici mnogo od onoga što bi bilo potrebno nedovršeno ili manjkavo dovršeno mnogo od onoga što bi bilo potrebno izvesti. Ovdje spominjem tu stvar samo zato jer je važna, da je barem ne zaboravimo.

Taj manjak kadrova — i biblioteke, o kojoj se i nadalje mogu pjevati lamentacije, a tiče se to uopće literature na hrvatskom jeziku — otežava nam inače toliko naglašen aktivni rad studenata pod vodstvom profesora, iako se pri tom mora priznati da se uz postojeće prilike još nisu iskoristile sve mogućnosti.

Inaugurirajući novu školsku godinu 1972/73, vjerujem da svaki profesor ima najbolju nakanu da još bolje obavi svoju dužnost i da je oduševljenje za rad ono što ga tjera da učini ne samo što je dužan nego i mnogo više od toga. Mi se još uvijek nalazimo u fazi fakultetske reforme, ne samo juridičke, koja se tiče poglavito statuta, nego i praktične: traže se najbolji načini kako da se usklade predmeti, rasporede predavanja, izvrše ili pronađu vježbe da bi Fakultet doista mogao spremiti

buduće svećenike i sve one koji traže akademsku teološku informaciju u što boljem i aktivnijem obliku. Mnogo će od toga ovisiti o samim studentima koliko se oni sami budu zanimali za predmet, surađivali s profesorima, čitali, sami razmišljali i, pogotovo, imali otvorene oči za pitanja koja se tiču Božje stvari u današnjem svijetu. Fakultet nije neka ustanova zatvorena u svoje knjige i zidove predavaonica. Sav njegov rad bio bi jalov ako bi se odvijao bez nekog konkretnog kontakta s problemima današnjeg čovjeka — njegovim raznim prokletstvima, od kojih ga je došao osloboditi Krist Otkupitelj. Nije svrha Fakulteta da jednostavno prenosi neke sustave pojmova iz starijih, učenijih glava u mlađe, nego mu je zadaća da se u svjetlu Kristove poruke uhvati ukoštac sa žilavim problemima današnjeg čovjeka, koji na svoj način i svojim jezikom vapi za spasenjem kao i u Kristovo doba. Tom je čovjeku, naime, poslana Crkva, pa ako ta Crkva preko svojih službenih organa naglašuje upravo važnost ovoga našeg Fakulteta u ovom vremenu i na ovom mjestu, onda bi za sve nas moralo biti veliko razočaranje kad bi Fakultet za ove ljude i ovo društvo u kojemu živimo imao samo riječi prokletstva ili se zatvorio u neke apstraktne akademske visine ili teološki larpurlartizam. Tu bi mu velika pomoć mogla doći upravo od njegovih studenata, za koje se pretpostavlja da su došli u njegove aule ne zato da nakon nekoliko godina kako-tako prođu kroz ispite, nego s nekim — zapravo s mnogim — gorućim pitanjima svoje sredine, u kojoj kasnije žele djelovati i koja upravo od njih očekuje odgovor na svoje tegobe.

Zaželio bih u to ime na ovom početku školske godine obilje blagoslova Boga Duha Svetoga svima koji budu ovamo dolazili s nakanom da kao studenti ili profesori zajednički izgrađuju opus theologicum u ovo me narodu.